

Fischer Ferenc - Kozma Gábor - Lilón Domingo

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM LATIN-AMERIKA KÖZPONT

Iberoamericana Quinqueecclesiensis 1.

Michelet Ferenc, Kezdet Gábor, Lilán Domingo

Első Pécsi Latinamerikanista Találkozó

Tudományos Szeminárium¹ előadásai
Pécs, 2002. április 19.

Pécsi Tudományegyetem
Latin-Amerika Központ

Pécs, 2003

Iberoamericana Quinqueecclesiensis 1.

Szerkesztők

Fischer Ferenc, Kozma Gábor, Lilón Domingo

„Első Pécsi Latinamerikanista Találkozó

Tudományos Szeminárium” előadásai
Pécs, 2002. április 19.

**Pécsi Tudományegyetem
Latin-Amerika Központ**

Pécs, 2003

Iberoamericana Quinqueeclesiensis 1.

A kötet a PTE Rektori Pályázat, az Oktatási Minisztérium Nemzetközi Helyettes Államtitkársága és Felsőoktatási Helyettes Államtitkársága támogatásával jelenik meg.

A kiadvány a Pécsi Tudományegyetem Latin-Amerika Központja által 2002. április 19-én szervezett „Első Pécsi Latinamerikanista Találkozó – Tudományos Szeminárium” keretében elhangzott előadásokat tartalmazza.

Tanácsadó Testület:

Anderle Ádám, Dornbach Mária, Harsányi Iván,
Horváth Gyula, Kollár Zoltán, Szilágyi István

© Szerzők, 2003

© Fischer Ferenc, Kozma Gábor, Lilón Domingo
(szerkesztők), 2003

A tartalomjegyzék spanyol nyelvű fordítását Tóth Hajnalka készítette.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000735199

Kiadja a Pécsi Tudományegyetem
Latin-Amerika Központ

Nyomdai munkálatok: Gálos Nyomdász
Kiadói és Kereskedelmi kft.

TARTALOM

<i>Tartalom</i>	5
<i>Índice (spanyol nyelvű tartalom)</i>	7
<i>Előszó</i>	9
TÖRTÉNELMI, GAZDASÁGFÖLDRAJZI, POLITIKATUDOMÁNYI SZEKCIÓ	
Anderle Ádám: <i>A Platt-kiegészítés</i>	15
Bán Róbert: <i>A Panama függetlenségét eredményező 1903. novemberi események okai</i>	29
Buzás Sándor: <i>A NAFTA-hoz való csatlakozás hatása Mexikóra</i>	49
Dóczi Balázs: <i>A közép-amerikai földhíd országai - hasonlóságok és különbségek</i>	79
Fischer Ferenc: <i>„A dél-atlanti légiprojekt”. Francia-német rivalizálás az Európa-Dél-Amerika légiútvonal kiépítéséért (1919-1939)</i>	89
Harsányi Iván: <i>Argentín válság 2001-2002 - egy a sorból, vagy...?</i>	131
Horváth Gyula: <i>Santa Anna és a liberális-konzervatív ellentétek Mexikóban</i>	155
Lilón Domingo: <i>Crisis del presidencialismo latinoamericano</i>	181
Palotás László: <i>Argentína lemaradásáról</i>	201
Pólyi Csaba - Tarrósy István: <i>A mexikói politikai rendszer fejlődése és a demokratikus fordulat</i>	227
Rákóczi István: <i>Vallási pluralizmus és indián pasztoráció a mai Mexikóban</i>	265
Rudl József: <i>Mexikó gazdasági fejlődésének fő szakaszai</i>	276
Szilágyi Ágnes Judit: <i>Alkotmány, hatalom-legitimáció, nemzetépítés Salazar és Vargas Új Államában</i>	291
Szilágyi István: <i>A demokratikus Spanyolország Latin-Amerika-politikája</i>	315

IRODALMI, NYELVÉSZETI, NÉPRAJZI SZEKCIÓ

- Berkics Erika:** *A közös nyelv gazdasági dimenziói - a spanyol példa* 349
- Cselik Ágnes:** *A narráció mint a politikai valósággal szembeni egyetlen megváltási lehetőség Ricardo Piglia: Az eltűnt város* 367
- Csikós Zsuzsanna:** *Az intertextualitás problematikája Carlos Fuentes műveiben* 381
- Désfalvi-Tóth András:** *A teljesség felé - Szenes Árpád és Vieira da Silva önkéntes braziliai száműzetése* 395
- Kéri Katalin:** *Nevelésügy az aztékok körében Sahagún művei tükrében* 407
- Kicsindi Edina:** *A "pombali üldöztetés" háttere: portugálok, jezsuiták és bennszülöttek kapcsolata Latin-Amerikában a 16-18. században* 431
- Klempáné Faix Dóra:** *A paratextus jelentősége Horacio Quiroga elbeszéléseiben* 455
- Tóth Hajnalka:** *A vallás tánca - a tánc vallása A Carnaval de Oruro hagyományairól és jelenéről* 469

MELLÉKLETEK 491

- Néhány gondolat a Pécsi Tudományegyetem Latin-Amerika Központja létrehozása kapcsán* 493
- Pécsi Tudományegyetem Latin-Amerikai Hetek 2000-2003* 501

ÍNDICE

<i>Índice (en húngaro)</i>	5
<i>Índice en español</i>	7
<i>Prólogo</i>	9

SECCIÓN DE HISTORIA, ECONOMÍA GEOGRÁFICA, POLITOLOGÍA

Anderle, Ádám: <i>La Enmienda Platt</i>	15
Bán, Róbert: <i>Los motivos de los acontecimientos de noviembre de 1903 que tuvieron como resultado la independencia de Panamá</i>	29
Buzás, Sándor: <i>El efecto de la integración a la NAFTA en Méjico</i>	49
Dóczi, Balázs: <i>Los países del istmo de América Central – semejanzas y diferencias</i>	79
Fischer, Ferenc: <i>„El proyecto aéreo del Atlántico del Sur”. La rivalidad franco-alemana por el establecimiento de la vía aérea Europa – América del Sur (1919-1939)</i>	89
Harsányi, Iván: <i>Crisis argentina 2001-2002 – una de las tantas, o ...?</i>	131
Horváth, Gyula: <i>Santa Ana y el contraste liberal-conservativo en México</i>	155
Lilón, Domingo: <i>Crisis del presidencialismo latinoamericano</i>	181
Palotás, László: <i>Sobre el atraso de Argentina</i>	201
Pólyi, Csaba – Tarrósy, István: <i>El desarrollo del sistema político mexicano y el cambio democrático</i>	227
Rákóczi, István: <i>Pluralismo religioso y pastoreación indígena en el México de hoy</i>	265
Rudl, József: <i>Las etapas principales del desarrollo económico de México</i>	276
Szilágyi, Ágnes Judit: <i>Constitución, legitimación del poder, construcción de la nación en el Estado Nuevo de Salazar y</i>	291

Vargas

Szilágyi, István: *La política latinoamericana de la España democrática* 315

IRODALMI, NYELVÉSZETI, NÉPRAJZI SZEKCIÓ

Berkics, Erika: *Las dimensiones económicas de la lengua común – el ejemplo del español* 349

Cselik, Ágnes: *La narración como la única posibilidad de salvarse frente a la realidad política - Ricardo Piglia: La ciudad desaparecida* 367

Csikós, Zsuzsanna: *La problemática de la intertextualidad en las obras de Carlos Fuentes* 381

Désfalvi-Tóth, András: *Hacia la totalidad – el exilio voluntario a Brasil de Árpád Szenes y Vieira da Silva* 395

Kéri, Katalin: *La cuestión de la educación de los aztecas en el espejo de las obras de Sahagún* 407

Kicsindi, Edina: *Antecedentes de la “persecución de Pombal”: la relación de potrugueses, jesuitas y nativos en la América Latina de los siglos XVI-XVIII* 431

Klempáné Faix, Dóra: *La problemática de la intertextualidad en las obras de Carlos Fuentes* 455

Tóth, Hajnalka: *La danza de la religión – la religión de la danza. Tradiciones y presente del Carnaval de Oruro* 469

ANEXOS 491

Algunas ideas a propósito de la Inauguración del Centro Latinoamericano de la Universidad de Pécs 493

Universidad de Pécs 501

Semanas Latinoamericanas 2000-2003

Az intertextualitás problematikája Carlos Fuentes műveiben

Az intertextualitás (szövegköziség) mint irodalomelméleti kategória Mihail Bahtyin heteroglossziára épülő regényelméletéből indul ki. A terminussal kapcsolatos első definíciók egyike Julia Kristyeva nevéhez fűződik: „egy szöveg terében több, más szövegből vett megnyilatkozás keresztezi és semlegesíti egymást.”¹

Kristyeva gondolatát Roland Barthes oly módon fejleszti tovább, hogy minden szöveget intertextusként értelmez. Riffaterre pedig még ennél is szélsőségesebb álláspontot fogalmaz meg, amikor kijelenti, hogy az intertextualitás nem egyéb, mint magának az irodalmiságnak a működésmódja.²

Sokkal árnyaltabb megközelítést ad a fogalomra vonatkozóan Gérard Genette 1982-ben megjelent *Palimpsestes* című kötetében. Genette kiszélesíti a szövegköziség vizsgálatának problematikáját és minden ehhez kapcsolódó kérdést a transztextualitás gyűjtőkategóriájába utal, amelynek öt formáját különbözteti meg. Ezek egyike csupán a kristyevai értelemben vett intertextualitás amely Genette szerint egy szövegnek a másik szövegben való effektív jelenlétére korlátozódik, vagyis az idézetre, a plágiumra és az allúzióra. A másik négy forma a paratextualitás, amely a szöveg és a közvetlen környezete

¹ Az intertextualitás problematikájának elméleti megközelítéséről részletes tanulmányok olvashatók a Helikon 1996/1-2. tematikus számában. ANGYALOSI Gergely: Az intertextualitás kalandja. In: Helikon..., 6.

² uo. 6-9.

(cím, alcím, elő- és utószó, jegyzetek) között fennálló kapcsolatra utal; a metatextualitás, vagyis a magára a szövegre vonatkozó kommentárok; a hipertextualitás, amely egy utánpótlással létrehozott új szöveg (pl. paródia vagy stílusutánpótlás); valamint az architextualitás, amely a műnemi kategóriákhoz való viszonyt vizsgálja. *Genette* ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az öt transztextuális típus nem elszigetelt kategóriaként működik, hanem egymással szoros kapcsolatban áll.³

Léteznek természetesen másfajta felosztások is, mint például a *Jean Ricardou*-féle, amely egyrészt különbséget tesz általános – tehát különböző szerzők szövegköziségi kapcsolata – és korlátozott intertextualitás – ugyanazon szerző szövegeinek kapcsolata – között. Másfelől beszél külső és belső intertextualitásról, amely szerint az előbbi egy szövegnek egy másik szöveggel való vizsgálatát jelenti, míg az utóbbi megfelel a *genette*-i metatextualitás fogalmának, vagyis amikor egy szöveg saját magát kommentálja.⁴

Ebben a rövid tanulmányban *Carlos Fuentes* kortárs mexikói író néhány elbeszélésének intertextuális vonatkozásait vizsgálom meg tematikai, formai és szerkezeti kapcsolataiban a fenti kategóriák segítségével. A kiválasztott művek a szerző két korai novelláskötetében – *Los días enmascarados* (1954), *Cantar de ciegos* (1964) – kerültek publikálásra, illetve az *Aura* című kisregény 1962-ben önállóan is napvilágot látott.⁵

³ uo. 8; illetve részletesebben: GENETTE, Gérard: Transztextualitás. In: Helikon..., 82-92.

⁴ DÄLLENBACH, Lucien: Intertextus és autotextus. In: Helikon..., 51.

⁵ Néhány elbeszélés intertextuális vonatkozásait *Carlos Fuentes* 1967-ben publikált *Cambio de piel* (Vedlés) című regényével összehasonlítva már vizsgáltam PhD-disszertációm egyik fejezetében. CSIKÓS, Zsuzsanna: El problema del doble en *Cambio de piel* de *Carlos Fuentes*. Budapest, 2001 (kézirat, megjelenés előtt az Akadémiai Kiadónál).

A két novelláskötet már címében is magában hordozza az intertextuális vonatkozásokat. Az első – *Los días enmascarados* – visszautalás a prehiszán múltra: az “álarc mögé rejtett napok” az azték naptári év utolsó öt napját jelölték, amelyeknek nem volt külön neve, és amelyeken az emberek nem folytattak semmilyen tevékenységet.⁶

A második kötet, a *Cantar de ciegos* címe hiszán irodalmi vonatkozással bír: a spanyol irodalom egyik klasszikus művéből, a *Libro de buen amor*-ból származik és arra a régi hiedelemre utal, hogy a vakok valójában éles látással bírnak, mert képesek az emberek rejtett titkait kifürkészni.⁷ A kötet egyik elbeszélésében – *Fortuna lo que ha querido* – a főhős festő, Alejandro Sevilla is ezt a gondolatot fogalmazza meg saját művészetével kapcsolatban: “...Con los ojos bien abiertos no se enteró de nada. Ahora tengo que reventarme los ojos para empezar a pintar de veras.”⁸

A tematikai azonosságok között első helyen az “alter ego” problematikája szerepel. A dualitás kérdése a fuentesi prózában általában kettős alapon nyugszik: vannak individuális – a szereplő pszichéjének megosztottságára utaló

⁶ A szerző egy másik, 1981-ben megjelent elbeszéléskötetének címe – *Agua quemada* – hasonló azték mitológiai referenciát hordoz: két ellentétes természeti erő, a víz és a tűz egyesülésére utal amely a Teremtést szimbolizálja.

⁷ Ennek a gondolatnak számos megnyilvánulása létezik a 20. századi latin-amerikai prózában, gondolok itt elsősorban Ernesto Sábato regényeire: *El túnel* (1947), *Sobre héroes y tumbas* (1961).

⁸ “...Tágra nyitott szemekkel nem lehet megtudni semmit. Ki kell szűrni a szemeimet ahhoz, hogy igazán festeni tudjak.” (saját fordítás) *Cantar de ciegos*. Editorial Joaquín Mortiz, México, 1967, 60.

–, illetve kulturális vonatkozásai. Ez utóbbinak a gyökere a nahuatl filozófiához nyúlik vissza, amely szerint minden mexikói isten egy és több egyidejűleg, tehát mindegyikük magában hordozza a kettősséget.

Carlos Fuentes műveiben gyakori a szereplők megkettőződése: az egyén alternatív énei ellentétekben a teljességre való törekvést szimbolizálják. Ugyanazon szereplő fiatal-, illetve öregkori figurájának megrajzolása adott esetben ugyanabban az időszínpadban – a jelenben – több, a két kötetben szereplő elbeszélésben és az *Aurá*-ban is megtalálható. A *Las dos Elenas* című novellában a két azonos nevű hölgy – anya és lánya – alakjában látszólag morális értékrendek – hagyományos, illetve modern, az állandó újra való törekvés – ütköznek. Ugyanakkor a narrátor-főszereplő, Viktor – férj és vő egyidejűleg – úgy érzi teljesnek és boldognak az életét, ha mindkettejükkel szerelmi kapcsolatot tart fenn: számára a két asszony éppen ellentétében egészíti ki egymást.

Az *Un alma pura* című novellában a férfi főszereplő, Juan Luis számára fontos két nő – a húga, Claudia, akihez gyerekkorában a testvéri kapcsolaton túlmutató gyengéd szálak fűzték; illetve a menyasszonya, Claire – a férfi számára egy alakká olvad össze az elbeszélés egy bizonyos pontján. A két női alak külső és belső tulajdonságaik különbsége ellenére nem csupán vetélytárs, hanem alter ego is egyidejűleg, együtt a teljességet fejezik ki.⁹

A *La muñeca reina* című elbeszélésben a női szereplő szintén az ellentétek kihangsúlyozásával kettőződik meg: a főhős narrátor gyerekkori barátnője, Amilamia, felnőtt korára nyomorékká válik, akit szülei terrorizálnak.

⁹ Juan Luis Claudiának írt teljesen kétértelmű levele, amelyben nem lehet tudni, hogy Claudiáról vagy Claire-ről van-e szó, ténylegesen jól példázta ezt. FUENTES, Carlos: *Un alma pura*. In: *Cantar...*, 123-124.

Az alter ego problematikájának a vonatkozásában sok hasonlóságot mutatnak egymás között a *Tlactocatzine, del jardin de Flandes* és az *Aura* című művek. Mindkettőben a férfi szereplők változnak át egy másik énné a nő kívánsága szerint. Az elsőben az elbeszélés narrátor főhőse 19. századi mexikói császárként, Maximiliánóként kel életre felesége, a magányban felörlődött és megőrült Carlota számára.

A másodikban az öreg Señora Consuelo halott férje, Llorente tábornok fiatalkori alakját akarja életre kelteni egy ifjú történész segítségével, akit férje emlékiratai befejezésének megírására szerződtet. Amikor a regény vége felé Felipe megpillantja a tábornok ifjúkori fotóit, legnagyobb megdöbbenésére saját arcképe tekint vissza rá. Az elbeszélésben maga az öregasszony is megkettőződik: az unokahúg, Aura figurája az öreg tábornok fiatalkori feleségét idézi.

A fuentesi narrációkban az alter ego problematikája szoros összefüggésben áll az idő kategóriájának kérdésével: múlt és jelen, fiatalság és öregség kerülnek szembe egymással. Sok elbeszélésben a főszereplők erősen kötődnek a múlthoz. A gyermek- és ifjúkor idilli boldogságát a kiüresedett, céltalan jelen váltja fel. A *La muñeca reina* és az *Un alma pura* című elbeszélésekben ehhez társul még az örökkévalóság gondolata a képletes és a valóságban is bekövetkező halál révén: az elsőben a szülők képtelenek elfogadni lányuk testi deformáltságát, ezért fiatalkori alakját egy szépséges viaszbaba figurájában örökítik meg és kis szentélyt alakítanak ki körülötte, mintha lányuk tényleg halott lenne. A másodikban Juan Luis halála húga, Claudia számára azt jelenti, hogy szeretett testvére így örökké fiatal marad és ő végleg kisajátíthatja az emlékéit.

A múlthoz való erős kötődés az elbeszélések tereiben is megnyilvánul. A legtöbbjükben az események helyszínei

öreg házak, régi paloták, amelyek valamiféle rejtélyt, misztériumot hordoznak magukban. A *La muñeca reina*, az *Aura* és a *Tlactocatzine, del jardín de Flandes* című novellákban a régi házba való belépés a valós, jelen világtól való fokozatos eltávolodást is jelenti. Señora Consuelo szobája az *Aura* című kisregényben ugyanolyan fetikus hely, mint a nyomorékká lett Amilamia gyerekszobája a *La muñeca reina* -ban.

A *Por boca de los dioses* című elbeszélésben a hotel pincéje, amelyben a főszereplő lakik, régi indián istenek panteonja.

A *Chac Mool* című novellában Filiberto a családi hagyatékként rámaradt régi ház pincéjében helyezi el a frissen vásárolt maja istenszobrot.

A dualitás kérdésének egy másik és talán még szélsőségesebb megoldási módozata Fuentes írásaiban a szereplők felcserélhetősége. Az *Un alma pura* és a *Fortuna lo que ha querido* című elbeszélésekben a férfi főszereplők – Juan Luis, illetve Alejandro Sevilla, a festő – felsorolt barátnői egyformáknak és teljes mértékben felcserélhetőeknek tűnnek; említésük a valódi én/identitás emberi kapcsolatok révén való keresése gondolatának kifejezője.¹⁰

A *La vieja moralidad* című darab három nagynénije szintén teljesen egyformának tűnik: “Különbén meg piszkafa mind a három, fehér – szinte sárga – bőrű, hegyes orrú, és egyformán is öltözködnek: egész életükben mintha gyászolnának.”¹¹

¹⁰ A *Cambio de piel* című regényben mindez már formai szinten is manifesztálódik azáltal, hogy a főszereplők nevei páronként megegyeznek: Javier és Franz, Elizabeth és Isabel ugyanazt a nevet jelölik, csak éppen más-más nyelven.

¹¹ Az elbeszélés magyarul is olvasható, Maradi erkölcsök címmel egy mexikói szerelmes novellákat tartalmazó válogatásban kapott helyet. In:

Régi mexikói istenek kelnek életre a *Chac Mool* és a *Por boca de los dioses* című novellákban. Az elsőben a mennydörgés, a villámlás és a víz maja istenségét ábrázoló szobor alakul át emberi tulajdonságokkal felruházott lényé, akinek mellesleg nagyon nem tetszik, ha Tláloc-kal, az azték esőistennel való rokonságáról érdeklődnek. A szobor-ember/ember-szobor fokozatosan kisajátítja a főszereplő, Filiberto életét és személyiségét. A szerepek lassan-lassan felcserélődnek: Chac Mool lakik a régi családi ház felső szintjén, Filiberto holtteste pedig a ház pincéjébe kerül, amely azelőtt az élettelen szobor lakhelye volt.

A másik elbeszélésben Tlázol, a halál, a boszorkányság és a bűnösök azték istennője jelenik meg hús-vér nőként és csábítja el Olivierát, a főhőst. A régi istenségek feltámadása tehát mindkét esetben a főszereplő halálához vezet: a *Chac Mool* című elbeszélésben Filiberto halálának körülményei tisztázatlanok ugyan, de a történések sejtetni engedik, hogy Chac Mool nem vétlen a dologban, míg a másik novellában Tlázol saját kezüleg vet véget Oliviera életének, a régi emberáldozatok mintájára. Mindketten a múlt bosszúját teljesítik be a modern kor emberén.¹²

A múlt továbbélése a jelenben, az áldozat motívumának fontossága elvezet bennünket a mexikói identitás problematikájának kérdéséhez, amely a fuentesi művek hátterében paraliterális kódként szinte mindig jelen van. „...Önazonosságunkat a jelenben kell megtalálnunk, mert a

Utolsó szerelem. Európa, Budapest, 1987, 214-236. Az idézet a 221. oldalon található.

¹² Ezzel egybecseng a *Cambio de piel* című regény egyik szereplőjének megállapítása: „Mexikó az egyetlen ország, amely nem ölte meg az isteneit.” Ez a mű egyébként egy, az azték papok emberáldozatait idéző és a cholulai piramisban végrehajtott rituális kivégzéssel zárul. FUENTES, Carlos: *Cambio de piel*. Alfaguara, Madrid, 1994, 275.

jelen az, amelyben valójában létezik a múlt és a jövő.” – írja Fuentes egyik tanulmányában.¹³ A két novelláskötet elbeszélései az identitás kérdésének más-más összetevőit helyezik előtérbe, még jobban alátámasztva azt a gondolatot, hogy a szerző írásai tematikailag is szervesen kapcsolódnak egymáshoz. A mexikói szerző több művében fogalmaz meg éles társadalomkritikát. “...Aquí te obligan a servir, a tomar posiciones, es un país sin libertad de ser uno mismo. No quiero ser cortés, mentiroso, muy macho...” – indokolja meg távozásának okait Juan Luis az *Un alma pura* című elbeszélésben. Ugyanebben a novellában Mexikó mint a vérrel beszennyezett török országa – el país de los puñales ensangrentados – metaforájaként kerül azonosításra.¹⁴

A *Vieja moralidad* című elbeszélésben – és erre már az ambivalens cím is utal – a főszereplő nagyapjának figuráján keresztül Fuentes az egyházzal szembeni fenntartásainak ad hangot, amely szerinte hipokrita, álszent magatartást követel a hívektől, a keresztény erkölcs pedig hamis életre ösztönöz és ezáltal negatív hatást gyakorol a mexikói társadalom fejlődésére. “Juárez könyvtárakká alakította a templomokat, és hát semmi sem bizonyítja jobban, hogy ebben az országban egyre rosszabbul mennek a dolgok, mint az, hogy most megint kidobálták a könyveket és visszarakták a szenteltvíztartókat. Csak legalább azok a maradi nagynénikédék mosnák meg bennük a csipájukat, ha a

¹³ FUENTES, Carlos: La tradición literaria latinoamericana. In: Interpretaciones a la obra de Carlos Fuentes: un gigante de las letras hispanoamericanas (ed.: Ana María Hernández de López). Beramar, Madrid, 1990, 26.

¹⁴ “...itt arra kényszerítenek, hogy másokat szolgálj, pozíciókat szerezz, ez egy olyan ország, ahol személyes szabadság nem létezik... nem akarok udvarias, hazudozó és nagyon macho lenni.” Cantar..., 116. és 112.

templomba mennek.” – summázza véleményét a novellában a szókimondó nagypapa.¹⁵

A két prehiszán isten feltámadása a *Chac Mool* és a *Por boca de los dioses* című elbeszélésekben azt sugallja, hogy a halál és az erőszak motívuma is elválaszthatatlan a mexikói identitás problémájától. A *Chac Mool*-ban azt olvashatjuk: “...y todo en México es eso: hay que matar a los hombres para poder creer en ellos.”¹⁶

A *Por boca de los dioses* című műben a főhős, Oliviera szája függetlenedik viselőjétől, és nyíltan kimondja annak rejtett gondolatait a mexikói társadalomról. A hamis, idegen álarcokat le kell vetni, összetörni és a saját utunkat járni – ez a metaforákkal és szürreális látomásokkal terhelt monológnak a legfontosabb mondanivalója.

Carlos Fuentes írásainak intertextuális vonatkozásai rendszerint kulturális referenciák sokaságával terheltek. A különböző művészeti ágak, mint a zene, a festészet, az irodalom és mindenekelőtt a mozi világának felidézése, bizonyos filmkészítési technikák felhasználása, valamint saját szereplőinek jellemzése és azonosítása, illetve egyes események leírása filmcímekekkel, színészekkel és rendezőkkel a mexikói író számára szokványos eljárás.

Az *Una alma pura* című elbeszélésben Claire fényképét megpillantva Claudia kijelenti: “Y ella es muy hermosa, muy

¹⁵ Utolsó..., 219.

¹⁶ “...És Mexikóban minden ez: meg kell ölni az embereket ahhoz, hogy higgyünk bennük.” (saját fordítás) In: FUENTES, Carlos: *Cuerpos y ofrendas* Antología. Editorial Alianza, Madrid, 1972, 22.

A *Cambio de piel*ben szinte ugyanezt fejezi ki Elizabeth, amikor a következőt jelenti ki: “Minden mexikói tekintet ugyanazt a három dolgot jelenti. Megölnek, lemeztelenítenek, majd felszentelnek.” *Cambio...*, 200.

Botticelli, con su cabello largo y rubio y una boina muy coqueta.”¹⁷

A *Tlactocatzine...* című novellában a palota leírása építészek, szobrászok és festők munkáira, illetve a stílusirányzatokra való utalások révén történik meg. Ugyanebben a műben Carlota és Maximiliano alakját konkrét történelmi figurák ihlették.

A *Las dos Elenas*-ban az egyik szereplő többek között *Buñuel: El ángel exterminador* (Öldöklő angyal) című filmjét idézi az erkölcsök kapcsán. “Victor, lo moral es todo lo que da vida y lo inmoral todo lo que quita vida ¿ verdad que sí?”¹⁸

A *Fortuna lo que ha querido* festő főhősének alakját José Luis Cuevas mexikói festőművész inspirálta. Alejandro Sevilla európai utazásának állomásai és ott létesített kapcsolatai konkrét film- és könyvvidézetekkel kerülnek bemutatásra: “...una parisiense que hablaba como personajes de Antonioni (»Sé que nunca te amaré. No podré amarte este año. El entrante, quizás. Entonces habré ido a Málaga. No es cierto. Salgamos a caminar. Si te aburres bastante, podré amarte enseguida.«)”¹⁹ Ugyanebben a műben felsorolásra kerülnek a Drakula- és Frankenstein-történetek különböző feldolgozásainak résztvevői, illetve ennek ellenpontjaként a 30-as és 50-es évek közötti amerikai filmgyártást jelképező

¹⁷ “És nagyon szép, nagyon botticellis a hosszú szőke hajával és azzal a nagyon kacér sapkájával.” *Cantar...*, 129-130.

¹⁸ “Viktor, az erkölcsös az, ami életet ad, és az erkölcstelen pedig, amelyik elveszi, ugye hogy így van? (saját fordítás) *Cantar...*, 13.

¹⁹ “...egy párizsi hölgy, aki úgy beszélt, mint Antonioni szereplője (»Tudom, hogy soha nem foglak szeretni. Ebben az évben nem szerethetlek. A következőben, talán. Akkor lehet, hogy Malagába utazom. Nem biztos. Menjünk sétálni. Ha nagyon unatkozol, most azonnal is szerethetlek.«)...” *Cantar...*, 58.

nevek és filmcímek is.²⁰ Amikor Sevilla megfesti önarcképét, akkor a festményről egy monstrum tekint vissza rá: ez arra hívja fel a figyelmet, hogy az emberben van valami démoni, amely az irracionálisnak felel meg, vagyis az emberi létezés ellentmondásos és konfúz jellegét erősíti. A festő argentin szeretője, Dulce Cúneo, női Draculaként ábrázolódik, aki kiszívja a férfiak véréét.

A *Por boca de los dioses* című novellában Oliviera Rufino Tamayora hivatkozik az avantgarde művészet szimbólumaként. A mexikói muralista figurája azonban nyomban fikciós térbe helyeződik azáltal, hogy a neve mellé kerül egy 1958-as dátum. (Fuentes kötete, amelyben a novella napvilágot látott, 1954-ben jelent meg.)

Utolsó szempontként az írás mint történetmondási forma összefüggéseiről és az alkalmazott nyelvi eljárásokról szeretnék néhány megállapítást tenni a két kötet kapcsán. Ha ebben a vonatkozásban összehasonlítjuk a kiválasztott elbeszéléseket, akkor azt figyelhetjük meg, hogy a *Tlactocatzine, del jardín de Flandes* és a *Chac Mool* című novellákban napló formájában értesül az olvasó az eseményekről. Az első esetben még a bejegyzések pontos dátuma is szerepel. Szinte mindegyik elbeszélésben találkozhatunk levelekkel. A *Tlactocatzine*-ban az öreg császárné által írt levelek teszik lehetővé Maximiliano császár alakjának identifikálását.

A *La muñeca reina* című novellában egy régi képeslap megtalálása lesz a történetmondást kiváltó motívum.

Az *Un alma pura*-ban az olvasó a történetet levelek felelevenítése révén ismeri meg, amelyek tartalmát vagy Claudia foglalja össze, vagy pedig közvetlen módon kerülnek

²⁰ Mindez sokban emlékezteti az olvasót a szerző *Cambio de piel* című regényére, amely ebben a vonatkozásban felér egy filmlexikonnal, annyi ilyen jellegű utalást tartalmaz.

idézésre. Az elbeszélés eseménysorának egyik legfontosabb elemét – ami végül is a francia lány öngyilkosságához vezetett – is egy elhallgatott levél szolgáltatja, az, amelyet Claudia Claire-nek írt. Magának a levélnek a létezéséről is csak az elbeszélés utolsó soraiból szerez az olvasó tudomást. Ebben az esetben éppúgy nyilvánvaló a szereplő manipulatív szándéka, mint az *Aura* című kisregényben, ahol Señora Consuelo próbálja befolyása alá vonni a fiatal történészt, Felipe Monterót. Ebben a műben egy újsághirdetés a cselekmény kiindulópontja, Llorente tábornok emlékiratai pedig fontos információforrásként szolgálnak.

Az elbeszélések nyelvezetével kapcsolatban két dolgot szeretnék kiemelni. Az egyik a különböző idegen nyelveken írt mondatok sokasága, illetve a többfajta nyelvi regiszter vagy heteroglosszia. Ezek az eljárások általában a szereplők azonosításának célját szolgálják. Az *Aura* című kisregényben például a francia nyelven írt mondatok beékelése – mintha azok Felipe szavai lennének – elősegíti, hogy az ifjú történész Llorente tábornok fiatalkori figurájával azonosuljon.

A *Tlactocatizine...* című elbeszélésben Maximiliano azonosítása két nyelven is megtörténik: németül mint "Kapuzinergruft" és náhuatl nyelven mint Tlactocatizine (Császár). Carlota személye szintén németül identifikálódik az elbeszélés zárómondataként: Charlotte, Kaiserin von Mexiko.

A *Fortuna lo que ha querido* című elbeszélésben a szerző az argentinai spanyol néhány jellegzetes szófordulatával azonosítja Dulce Cúneót, a főszereplő női Draculához hasonlított szeretőjét. Ugyanebben a novellában a fiatal kritikus, Rojas, barátjával is úgy beszél, mintha egy kiállításról írna kritikát.

Több esetben a szereplők által használt nyelvi fordulatok a valódi én eltakarására szolgálnak. A *La muñeca reina* című

novellában a túlzóan udvarias társalgás, amit a főszereplő/narrátor Amilamia anyjával folytat az első látogatás alkalmával, éppen azt a célt szolgálja, hogy a vizit igazi okára ne derüljön fény.

A *Por boca de los dioses*-ban szintén megemlítésre kerülnek a mexikói nyelvre annyira jellemző udvariaskodó formulák. Oliviera gúnyosan jegyzi meg magában: "Cortesía hipócrita, que nos mantiene en un balancín paralítico: »para servir a usted«, »ésta es su casa«, »estoy a su disposición«..."²¹ Ugyanakkor Carlos Fuentes egyik tanulmányában éppen az "Érezze otthon magát nálunk!" kifejezés kapcsán jegyzi meg, hogy ez a kijelentés valójában félelmet takar, félelmet az idegentől, az erőszakoskodótól, a tolvajtól. Mindennek az álszent viselkedésnek a megkoronázása a férfiak összeölelkezése Mexikóban, amely nem más takar, mint hogy megbizonyosodjanak afelől, hogy a másik nem pisztollyal a zsebében érkezett.²²

A szövegközi referenciák magas foka és ezek megnyilvánulásainak sokszínűsége jól bizonyítja azt, hogy a fuentesi írások nem csupán egymással állnak szoros kapcsolatban, hanem más művészeti alkotásokkal is. Az ily módon folytatott "párbeszéd", az önmagán túlmutató szöveg

²¹ "Álszent udvariasság, amely minket megbénít: szolgálatára, érezze magát otthon, mindenben a rendelkezésére állok..." Los días enmascarados. Editorial Era, México, 1983, 63.

²² FUENTES, Carlos: De Quetzalcoatl a Pepsicoatl. In: Tiempo Mexicano. Cuadernos de Joaquín Mortiz, México, 1987, 26.

pedig a maga művészi eszközeivel nagymértékben hozzá tud járulni egy kultúra, egy civilizáció lényegi megismeréséhez.